Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

01 October – 14 November 2026

UDK 33

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

FARG‘ONA VODIYSI TO‘QIMACHILIK KLASTERLARINING EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING RO‘LI

Xurshidaxon Jamolddin qizi Abdug‘ayurova*

Farg‘ona davlat universiteti tayanch doktoranti

✉ khurshidaabdugayurova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada Farg‘ona vodiysi paxta-to‘qimachilik klasterlarining eksport salohiyatini oshirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni tadqiq etilgan. 2024–2026-yillardagi respublika va viloyat statistika ma’lumotlari asosida to‘qimachilik eksportining dinamikasi va tarkibi taqqoslanuvchi davrlar kesimida tahlil qilingan. Yarim tayyor mahsulotlar hamon tarmoq eksportining qariyb 45 foizini tashkil etishi, vodiy viloyatlarida to‘qimachilik hudud eksportining 42–57 foizini berishi hamda viloyatlar eksport tarkibi keskin farqlanishi (Farg‘onada ip-kalava ulushi 54 foiz, Andijonda tayyor mahsulot ulushi qariyb 70 foiz) aniqlangan. Mamlakatdagi kuzatuvchanlik pilot loyihalari asosida korxona, klaster va hudud darajalarida raqamli texnologiyalarni joriy etishning tabaqalashtirilgan konseptual mexanizmi taklif etilgan.

Kalit so‘zlar

klaster, to‘qimachilik sanoati, eksport salohiyati, raqamli transformatsiya, qo‘shilgan qiymat zanjiri, kuzatuvchanlik, Farg‘ona vodiysi.

Kirish

To‘qimachilik sanoati O‘zbekiston eksportining asosiy tarmoqlaridan biridir: 2026-yil yanvar–avgust oylarida 2,1 mlrd AQSH dollarlik to‘qimachilik mahsuloti eksport qilinib, o‘sish 26,9 foizni, tarmoqning umumiy eksportdagi ulushi 9,4 foizni tashkil etdi [14]. Biroq 2025-yilning yanvar–noyabr oylarida tarmoq eksporti 14,6 foizga qisqargani [15] uning tashqi bozor kon’yunkturasiga sezgirligini ko‘rsatdi.

Farg‘ona vodiysi tarmoqning tayanch hududidir: 2026-yil yanvar–iyul oylarida to‘qimachilik ishlab chiqarishi bo‘yicha Farg‘ona viloyati birinchi (8 trln so‘m), Andijon ikkinchi (6,3 trln so‘m), Namangan beshinchi (5,2 trln so‘m) o‘rinni egalladi [14]. Davlat rahbari 2023-yilda vodiy viloyatlarida to‘qimachilik eksportini 2,5 mlrd dollarga yetkazish imkoniyati borligini ta’kidlagan edi [16], ammo bu imkoniyat hali to‘liq ishga solinmagan. Xalqaro xaridorlarning kuzatuvchanlik va ekologik talablari esa raqamli texnologiyalarsiz bajarilishi qiyin. Mavzuning normativ asosini «Raqamli O‘zbekiston – 2030» [9] va «O‘zbekiston – 2030» [10] strategiyalari tashkil etadi.

Tadqiqot maqsadi — Farg‘ona vodiysi to‘qimachilik klasterlarining eksport salohiyatini oshirishda raqamli texnologiyalarni qo‘llashning konseptual mexanizmini ishlab chiqish. **Vazifalar:** to‘qimachilik eksportining dinamikasi va tarkibini respublika va vodiy kesimida tahlil qilish; klasterlarda raqamli texnologiyalarning joriy holatini baholash; raqamlashtirish bo‘yicha tabaqalashtirilgan takliflar ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

M. Porter klasterni muayyan sohadagi geografik jihatdan yaqin, o‘zaro bog‘liq kompaniyalar va institutlar guruhi sifatida ta’riflab, hudud raqobatbardoshligini «raqobat rombi» omillari bilan izohlaydi [1, B. 71–72; 2, B. 77–90]. C. Ketels kuchli klasterlar eksport faolligi va mehnat unumdorligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini qayd etadi [3, B. 269–284]. G. Gereffi va K. Fernandez-Stark J. Humphrey va H. Schmitz tasnifiga tayanib, global qiymat zanjirlarida jarayon, mahsulot, funksional va zanjirlararo «yangilanish» turlarini ajratadi [4, B. 12]. Jahon savdo tashkiloti raqamli texnologiyalar savdo xarajatlarini pasaytirib, kichik va o‘rta korxonalarning xalqaro savdoga kirishini kengaytirishini asoslaydi [5, B. 64–109].

Mahalliy tadqiqotlardan G.M. Davlyatova Farg‘ona viloyatini sanoatlashtirishda klaster tizimining o‘rnini tahlil qilib, kiyim-kechak eksporti qiymati paxta tolasi eksportidan o‘rtacha olti barobar yuqori ekanini hisoblagan [6, B. 272]. J. Babadjanov va M. Petrick paxta klasterlarini sanoat siyosati kontekstida baholagan [7, B. 354–383], R.S. Sharipov esa Xorazm klasterlari samaradorligini ekonometrik modellar asosida tahlil qilgan [8]. Biroq raqamli texnologiyalarning klaster tuzilmasi orqali eksport salohiyatiga ta’siri, ayniqsa Farg‘ona vodiysi misolida, yetarlicha o‘rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy va tavsifiy statistik tahlil hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Axborot bazasini Milliy statistika qo‘mitasi, Farg‘ona, Andijon va Namangan viloyatlari statistika boshqarmalarining ma’lumotlari hamda kuzatuvchanlik loyihalari bo‘yicha xalqaro tashkilotlar materiallari tashkil etdi. Ko‘rsatkichlar bir xil hisobot davrlari bo‘yicha solishtirildi; e’lon qilinmagan qiymatlar o‘sish sur’atlari asosida hisoblandi.

Tadqiqot cheklovlari. Viloyatlar to‘qimachilik eksporti ochiq manbalarda 2025-yilning dastlabki oylari bo‘yicha turli davrlar uchun mavjud, shu sababli ularning respublika eksportidagi ulushi taxminiy baholandi. Vodiy klasterlarida ERP va MES tizimlarining joriy etilishi bo‘yicha rasmiy statistika yo‘qligi sababli raqamlashtirish holati e’lon qilingan pilot loyihalar asosida sifat jihatidan baholandi.

Tahlil va natijalar

Eksport dinamikasi va tarkibi

1-jadval. O‘zbekiston to‘qimachilik eksporti dinamikasi

Davr	Eksport hajmi, mln AQSH dollari	O‘tgan yilning mos davriga nisbatan, %	Umumiy eksportdagi ulushi, %
2024-y. yanvar–iyun	1 500	—	11,8
2025-y. yanvar–iyun	≈1 289*	−14,0*	—
2026-y. yanvar–iyun	1 600	+24,1	10,1*
2025-y. yanvar–noyabr	2 266,1	−14,6	7,3
2026-y. yanvar–avgust	2 100	+26,9	9,4

*Manba: Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan [11–15]. * — muallif hisob-kitobi.*

Bir xil davr bo‘yicha taqqoslaganda eksport 2025-yilda taxminan 14 foizga qisqargan, 2026-yilda esa 24,1 foizga o‘sib, 2024-yil darajasidan oshgan. Ulush ko‘rsatkichini talqin qilishda ehtiyotkorlik zarur: 2026-yil yanvar–iyunda umumiy eksport 8,8 foizga kamaygan bo‘lsa, oltinsiz tovarlar eksporti 28,7 foizga o‘sgan [13].

2-jadval. To‘qimachilik eksportining tovar tarkibi (yanvar–iyun)

Mahsulot turi	2024-y., mln AQSH dollari	2024-y., ulushi, %	2026-y., mln AQSH dollari*	2026-y., ulushi, %	O‘zgarish, %
Tayyor to‘qimachilik mahsulotlari	584,0	38,1	≈848	53	+45,2
Ip-kalava	708,6	46,2	≈496	31	−30,0
Trikotaj mato	144,1	9,4	≈144	9	≈0
Gazlamalar	75,1	4,9	≈80	5	+6,5
Yarim tayyor mahsulotlar jami	**927,8**	**60,5**	**≈720**	**45**	**−22,4**

*Manba: [11; 12] asosida muallif hisob-kitobi. * — e’lon qilingan ulushlar va umumiy hajm (1,6 mlrd dollar) asosida hisoblangan.*

2024–2026-yillarda tayyor mahsulotlar eksporti qariyb 45 foizga oshib, ip-kalava eksporti 30 foizga kamaydi, yarim tayyor mahsulotlar ulushi esa 60,5 foizdan 45 foizga tushdi. Demak, 2025-yildagi qisqarish ko‘p jihatdan ip-kalava eksportining kamayishi bilan bog‘liq bo‘lib, ayni paytda chuqur qayta ishlash tomon siljish ham kuzatilgan. Shunga qaramay, 2026-yilda ip-kalava ulushi yana 31–32 foizga ko‘tarildi [11; 14], yarim tayyor mahsulotlar esa hamon eksportning qariyb yarmini tashkil etmoqda.

Farg‘ona vodiysi viloyatlarining to‘qimachilik eksporti

3-jadval. Vodiy viloyatlarining to‘qimachilik eksporti (2025-yil dastlabki oylari)

Viloyat	Hisobot davri	To‘qimachilik eksporti, mln AQSH dollari	Viloyat eksportidagi ulushi, %	O‘tgan yilga nisbatan, %	Respublika tarmoq eksportidagi ulushi, %	Tarkibida tayyor mahsulot ulushi, %
Farg‘ona	yanvar–aprel	81,9	41,7	−12,9	≈10**	20,3 (ip-kalava — 54,2)
Andijon	yanvar–may	157,9	41,8	−23,3	15,0*	69,6 (ip-kalava — 15,7)
Namangan	yanvar–fevral	55,9	57,3	+10,3	13,8*	42,2 (shu jumladan trikotaj kiyim — 34,1)
Respublika	yanvar–fevral	403,7	8,7	−22,4	100,0	45,0 (ip-kalava — 35,0)

*Manba: [17–21] asosida muallif hisob-kitoblari. * — respublika ko‘rsatkichiga mos davr bo‘yicha nisbati. ** — respublikaning yanvar–aprel ko‘rsatkichi chiziqli interpolyatsiya bilan baholangan (≈835 mln dollar).*

3-jadval vodiy iqtisodiyotining to‘qimachilikka o‘ta bog‘liqligini ko‘rsatadi: tarmoq viloyatlar eksportining 42–57 foizini tashkil etadi, respublika bo‘yicha esa 7–9 foiz atrofida. Uch viloyat birgalikda respublika to‘qimachilik eksportining taxminan 35–40 foizini ta’minlaydi, bu ularning tarmoq ishlab chiqarishidagi ulushiga (2026-yil yanvar–iyulda 31,9 % [14]) mos keladi. Demak, asosiy muammo eksport hajmida emas, balki uning tarkibida.

Viloyatlar eksport tarkibi keskin farqlanadi. Farg‘ona viloyatida ip-kalava tarmoq eksportining 54,2 foizini, tayyor mahsulot esa atigi 20,3 foizini tashkil etadi — bu respublika o‘rtacha ko‘rsatkichidan ancha noqulay va viloyatning respublika ip-kalava ishlab chiqarishidagi yuqori ulushiga [6, B. 272] mos. Andijon viloyatida, aksincha, tayyor mahsulotlar ulushi 69,6 foizga yetadi, Namanganda esa tayyor trikotaj kiyimlar eksportning uchdan bir qismidan ko‘prog‘ini beradi. Shu bois raqamlashtirishda bir xil emas, balki tabaqalashtirilgan yondashuv zarur.

Klasterlarda raqamli texnologiyalarning joriy holati

2024-yil holatiga respublikada 134 ta paxta-to‘qimachilik klasteri faoliyat yuritadi [26]. Ularda raqamli kuzatuvchanlik bo‘yicha hujjatlashtirilgan tashabbuslar 4-jadvalda umumlashtirildi.

4-jadval. Paxta-to‘qimachilik klasterlarida raqamli kuzatuvchanlik tashabbuslari

Tashabbus	Ishtirokchilar, hudud	Qamrab olingan bo‘g‘inlar va texnologiya	Holati
UNECE va Better Cotton blokcheyn piloti	«Navbahor Tekstil» (Navoiy), Samarqand klasteri	Fermer xo‘jaligidan tikuvgacha; UNECE raqamli platformasi	Pilot loyiha
UNECE metodikasi asosidagi pilotlar	Uchta klaster, «O‘ztoqimachiliksanoat» uyushmasi	Daladan yigiruvgacha; keyingi bosqichda — tayyor mahsulotgacha	Pilot (2023-yil)
Paxtaning elektron kuzatuvchanlik tizimi	Respublika miqyosida	Shtrix-kod va RFID yorliqlari orqali tola kelib chiqishini kuzatish	Amalda

Manba: [22–25] asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, vertikal integratsiyalashgan klaster modeli kuzatuvchanlik uchun qulay muhit yaratadi [22], kuzatuvchanlik tashabbuslari esa o‘zbek paxtasining kelib chiqishi va ishlab chiqarish sharoitlarini xaridorlar oldida tasdiqlash orqali bevosita eksportga xizmat qiladi [22; 23]. Biroq hujjatlashtirilgan pilotlar asosan vodiydan tashqarida o‘tkazilgan va ko‘pincha zanjirni yigiruvgacha qamrab oladi [23]. Ochiq manbalarda vodiy klasterlarida ERP, MES yoki tayyor mahsulotgacha kuzatuvchanlik tizimlari joriy etilgani haqida tizimli ma’lumot topilmadi. Vodiy tarmoq eksportining katta qismini ta’minlayotganini hisobga olsak, bu nomutanosiblik raqamlashtirishning asosiy zaxirasi hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish mexanizmi

Taklif etilayotgan mexanizm raqamli texnologiyalarni korxona, klaster va hudud darajalarida bir-biri bilan bog‘liq holda joriy etishni nazarda tutadi (5-jadval).

5-jadval. Raqamli texnologiyalarni joriy etishning uch darajali mexanizmi

Daraja	Raqamli texnologiyalar	Hal qilinadigan muammo	Eksportga ta’siri
Korxona	ERP tizimlari; MES va narsalar interneti (IoT) datchiklari; CAD/CAM avtomatlashtirilgan loyihalash	Qog‘oz hujjat aylanishi; uskunalar bekor turishi; namuna tayyorlashning uzoqligi	Buyurtmani bajarish muddatining qisqarishi; sifat barqarorligi; tannarx pasayishi
Klaster	Yagona raqamli platforma; blokcheyn asosidagi kuzatuvchanlik («daladan javongacha»); raqamli mahsulot pasporti	Zanjir bo‘g‘inlari o‘rtasida axborot uzilishi; kelib chiqishni isbotlash qiyinligi	Xalqaro brendlar va sertifikatlash talablariga javob berish; ishonchli yetkazib beruvchi maqomi
Hudud	Viloyat eksport raqamli xizmatlari markazi; B2B elektron savdo maydonchalari; virtual ko‘rgazmalar; ochiq ma’lumotlar bazasi	Xorijiy xaridorlar bilan aloqa yetishmasligi; marketing xarajatlarining yuqoriligi	Yangi bozorlar va xaridorlarga chiqish; kichik korxonalarning eksportga jalb etilishi

Manba: muallif ishlanmasi.

Korxona darajasida ERP tizimi xom ashyo, ishlab chiqarish va moliya ma’lumotlarini yagona bazada birlashtiradi, MES va IoT datchiklari uskunalar bekor turishini kamaytiradi, CAD/CAM esa namuna tayyorlash muddatini qisqartiradi. Klaster darajasida paxta yetishtirishdan tikuvgacha bo‘lgan bo‘g‘inlar bir boshqaruv ostida bo‘lgani uchun har bir partiyaning yo‘lini raqamli reyestrda qayd etish mustaqil korxonalarga nisbatan ancha oson. Hudud darajasida viloyat eksport raqamli xizmatlari markazi kichik korxonalarga B2B maydonchalarda ro‘yxatdan o‘tish va virtual ko‘rgazmalarda ishtirok etishda yordam beradi.

Kuzatuvchanlikning ahamiyati Yevropa Ittifoqining yangi talablari bilan oshmoqda. 2024/1781-son ekodizayn reglamenti raqamli mahsulot pasportiga huquqiy asos yaratdi, to‘qimachilik esa uning ustuvor guruhlariga kiritilgan [27]; 2024/3015-son reglament 2027-yil dekabridan majburiy mehnat ishtirokidagi mahsulotlarni Yevropa bozorida taqiqlaydi [28]. Bu talablar kelib chiqish mamlakatidan qat’i nazar barcha tovarlarga tatbiq etiladi va GSP+ shartlari bilan bir xil emas: O‘zbekiston 2021-yil 10-apreldan GSP+ benefitsiari bo‘lib, uning imtiyozlari xalqaro konvensiyalarga rioya etilishiga bog‘liq [29]. Shunday bo‘lsa-da, kuzatuvchanlik tizimi mehnat standartlariga rioya etilganini hujjatli tasdiqlash orqali GSP+ imtiyozlarini saqlab qolishga ham yordam beradi.

Amalga oshirish bosqichlari: diagnostika (6 oy) — vodiy klasterlarida raqamli yetuklik darajasini so‘rovnoma orqali baholash; pilot (1 yil) — har bir viloyatda bittadan klasterda ERP va kuzatuvchanlik tizimini sinovdan o‘tkazish

(Farg‘onada — qayta ishlash texnologiyalari, Andijon va Namanganda — tayyor mahsulotgacha kuzatuvchanlik); kengaytirish (2–3 yil) — imtiyozli kreditlarni raqamlashtirish ko‘rsatkichlariga bog‘lash; monitoring (har yili) — eksportda tayyor mahsulot ulushi (boshlang‘ich qiymati 53 %), ip-kalava ulushi (31 %) va kuzatuvchanlik tizimiga ulangan klasterlar soni bo‘yicha.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. To‘qimachilik eksporti 2025-yilda qisqarib, 2026-yilda tiklandi; tarkib 2024-yilga nisbatan yaxshilangan bo‘lsa-da, yarim tayyor mahsulotlar hamon eksportning qariyb 45 foizini tashkil etadi.
2. Vodiy viloyatlarida to‘qimachilik hudud eksportining 42–57 foizini beradi, uch viloyat respublika tarmoq eksportining taxminan 35–40 foizini ta’minlaydi; asosiy muammo eksport tarkibida bo‘lib, viloyatlar bo‘yicha keskin farqlanadi.
3. Milliy pilotlar klaster modelining raqamli kuzatuvchanlikka tayyorligini tasdiqladi, biroq ular vodiy klasterlarini va zanjirning tayyor mahsulot bosqichini yetarli qamrab olmagan.

Shu asosda quyidagilar taklif etiladi:

- vodiy klasterlarida raqamli yetuklik darajasini baholash metodikasini ishlab chiqish va har yili monitoring o‘tkazish;
- raqamlashtirishni viloyatlar ixtisoslashuviga qarab tabaqalashtirish: Farg‘ona viloyatida CAD/CAM va MES, Andijon va Namangan viloyatlarida kuzatuvchanlik va raqamli mahsulot pasportiga ustuvorlik berish;
- milliy kuzatuvchanlik pilotlarini vodiy klasterlariga va tayyor mahsulot bosqichigacha kengaytirish;
- imtiyozli kreditlarning bir qismini raqamli tizimlarni joriy etish ko‘rsatkichlariga bog‘lash;
- viloyatlar to‘qimachilik eksportini yillik va mahsulot turlari kesimida yagona formatda e’lon qilishni yo‘lga qo‘yish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. — New York: Free Press, 1990. — 855 p.
2. Porter M.E. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review. — 1998. — Vol. 76, No. 6. — P. 77–90.
3. Ketels C. Recent research on competitiveness and clusters: what are the implications for regional policy? // Cambridge Journal of Regions, Economy and Society. — 2013. — Vol. 6, No. 2. — P. 269–284.
4. Gereffi G., Fernandez-Stark K. Global Value Chain Analysis: A Primer. 2nd ed. — Durham: Duke CGGC, 2016. — 34 p.
5. World Trade Organization. World Trade Report 2018: The future of world trade — How digital technologies are transforming global commerce. — Geneva: WTO, 2018.
6. Davlyatova G.M. To‘qimachilik korxonalarining iqtisodiy barqaror rivojlantirish istiqbollari // Iqtisodiyot va ta’lim. — 2022. — № 3. — B. 270–274. DOI: 10.55439/ECED/vol23_iss3/a41
7. Babadjanov J., Petrick M. Uzbekistan’s cotton clusters in the context of the industrial policy debate // Eurasian Geography and Economics. — 2025. — Vol. 66, No. 3. — P. 354–383. DOI: 10.1080/15387216.2023.2267093
8. Sharipov R.S. Paxta-to‘qimachilik klasterlari samaradorligi: statistik ko‘rsatkichlar va ekonometrik modellarning tahlili // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. — 2025. — Vol. 3, № 9. DOI: 10.5281/zenodo.17225257
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son «“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son «“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni.
11. Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekistonda to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish 10,1 foizga, eksport qiymati 24,1 foizga oshdi. https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/69760 (murojaat sanasi: 23.10.2026)
12. Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston 55 ta davlatga to‘qimachilik mahsulotlarini eksport qilgan (2024-yil yanvar–iyun). https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/55661 (murojaat sanasi: 23.10.2026)
13. Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasi yarim yilda 41 mlrd dollarga yetdi. https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/69500 (murojaat sanasi: 23.10.2026)
14. O‘zbekiston to‘qimachilik eksporti 2,1 mlrd dollarga yetdi // Anhor.uz, 2026. https://anhor.uz/uzl/iqtisodiyot/uzbekistan-toqimachilik-eksporti-2-1-mlrd (murojaat sanasi: 23.10.2026)
15. Uzbekistan’s Foreign Trade Turnover Reaches US$72.8 Billion // UzDaily.uz, 22.12.2025. https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistans-foreign-trade-turnover-reaches-us728-billion/ (murojaat sanasi: 23.10.2026)
16. Prezident Farg‘ona viloyatidagi paxta-to‘qimachilik klasteri faoliyati bilan tanishdi // president.uz, 2023. https://president.uz/oz/lists/view/5858 (murojaat sanasi: 23.10.2026)

17. Farg‘ona viloyati statistika boshqarmasi. Farg‘ona viloyatining tashqi savdo aylanmasi (2025-yil yanvar–aprel). 20.05.2025. https://www.farstat.uz/uploads/press25/TS-PR-04-2025.pdf (murojaat sanasi: 23.10.2026)
18. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. Andijon viloyatining tashqi savdo aylanmasi (2025-yil yanvar–may). 20.06.2025. https://andstat.uz/uploads/docs/2025.05tashqi.pdf (murojaat sanasi: 23.10.2026)
19. Namangan viloyati statistika boshqarmasi. Namangan viloyati tashqi savdo aylanmasi (2025-yil yanvar–fevral). https://www.namstat.uz/images/Pres-Reliz/2025/TIF2025_fevral.pdf (murojaat sanasi: 23.10.2026)
20. O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasi qanday o‘zgardi? // Sputnik O‘zbekiston, 24.03.2025. https://oz.sputniknews.uz/20250324/ozbekiston-tashqi-savdo-aylanma-2025-48550925.html (murojaat sanasi: 23.10.2026)
21. Tashqi savdo: O‘zbekiston chet el bilan nimalarni ko‘proq oldi-sotdi qilmoqda? // Daryo.uz, 24.06.2025. https://daryo.uz/2025/06/24/tashqi-savdo-ozbekiston-chet-el-bilan-nimalarni-koproq-oldi-sotdi-qilmoqda/ (murojaat sanasi: 23.10.2026)
22. Better Cotton. Better Cotton Collaboration in Spotlight at Global Fashion Summit. https://bettercotton.org/better-cotton-collaboration-in-spotlight-at-global-fashion-summit/ (murojaat sanasi: 23.10.2026)
23. «O‘ztoqimachiliksanoat» uyushmasi. Traceability is the hallmark of Uzbek textiles. 19.04.2023. https://uzts.uz/en/traceability-is-the-hallmark-of-uzbek-textiles/ (murojaat sanasi: 23.10.2026)
24. How Uzbekistan and Kyrgyzstan Could Unlock Circular Production // Sourcing Journal (WWD), 2026. https://wwd.com/sourcing-journal/sustainability/how-uzbekistan-kyrgyzstan-could-unlock-circular-production-1239143899/ (murojaat sanasi: 23.10.2026)
25. UNECE. Pilot Blockchain Initiative in Uzbekistan’s Cotton and Textile Sector. https://www.unescap.org/sites/default/d8files/event-documents/Pilot%20Blockchain%20Initiative%20in%20Uzbekistan%E2%80%99s%20Cotton%20and%20 (murojaat sanasi: 23.10.2026)
26. Better Cotton. Better Cotton Initiative in Uzbekistan. https://bettercotton.org/where-is-better-cotton-grown/better-cotton-in-uzbekistan/ (murojaat sanasi: 23.10.2026)
27. Regulation (EU) 2024/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for sustainable products // Official Journal of the European Union. — 2024.
28. Regulation (EU) 2024/3015 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2024 on prohibiting products made with forced labour on the Union market // Official Journal of the European Union. — 2024.
29. European Commission. Uzbekistan joins EU’s GSP+ arrangement. 09.04.2021. https://policy.trade.ec.europa.eu/news/uzbekistan-joins-eus-gsp-arrangement-2021-04-09_en (murojaat sanasi: 23.10.2026)